

De Heraut

door de.

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 5 October 1919. N°. 2176.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE. Bureau: N. Z. Voorburgwal 58—60, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.50 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.15. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.30, met inbegrip van bewijsnummer, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f —.12 per regel.

Van de Kerk.

XXVII.

En sommigen uit hen geloofden, en werden aan Paulus en Silas toegevoegd, en van de Godsdienstige Grieken, een groote menigte, en van de voornaamste vrouwen niet weinigen. Hand. XVII: 4.

In zake de beteekenis en aanwending van den Doop bleek alzoo 1°, dat de Doop werd aangewend bij het Joodsche Proselytisme; dat 2°, de Doop toepassing vond in het optreden van Johannes den Dooper; en dat 3°, de Doop weer in anderen en in hooger zin Sacrament werd in de Christelijke Kerk. Laat ons elk dezer drie aanwendingen nu in het bijzonder besien.

Zoo komen we dan in de eerste plaats tot den Proselyten-doop. Deze doop was bij de opnemng van de Proselyten in het Israelitisch verband geen op zich zelf staande plechtigheid, maar volgde eerst in de tweede plaats na de Besnijdenis. Doel en toelg van de Joodsche geestelijkheid was, om de afgodendienaars, die hun afgoderij prijs-gaven, en tot den God Israels wilden overkomen, volstrektelijk met hun verleden te doen breken, en ze op alle manier op het Israelitisch geestelijk terrein over te brengen. Hiervoor nu was uiteraard in de eerste plaats de toepassing van de Besnijdenis onmisbaar. De besnijdenis was van de dagen van den eersten Patriarch als symbool van het Genadeverbond geboden en aanvaard. Was nu de Besnijdenis strikt noodzakelijk voor wie uit Israel geboren waren, dan volgde hieruit van zelf, dat ze in nog strenger zin als eisch moest gelden voor wie uit de afgodische volken in Israel wilde overgaan. Te meer nadruk moest hierop worden gelegd, omdat men zoo licht geneigd is, den aan den Proselyt toegedienden Doop als het eigenlijke symbool van zijn opnemng in Israel te beschouwen. Dit echter is een onjuiste voorstelling. De Doop kwam bij het Proselytisme bij, maar eerst in de tweede plaats, en uitgangspunt van den overgang bleef steeds de toegediende Besnijdenis. De omstandigheid, dat er ook buiten Israel groepen waren en nog zijn, die evenzoo deze Besnijdenis aanwenden, laten we hierbij buiten overweging. Deze aanwending van de Besnijdenis buiten Israel was als zoodanig geen dwingend instituut, en had er evenmin gelijke beduidenis. We bepalen ons daarom hier tot die Besnijdenis, die onder Abraham's nakomelingen als vast gebod voor elk geboren van mannelijk geslacht was ingesteld, en deze Besnijdenis moest daarom onverwijld na de bekeering ook bij den Proselyt toepassing vinden.

Alleen maar, hier bleef het niet bij. Ook al was de Besnijdenis hoofdzakelijk, er was toch van meet af de eisch aan toegevoegd, dat de besneden afgodendienaar alsnu ook een waterdoop zou ondergaan en zijn offerande aan den God van Israel zou opdragen. Deze Doop kon de Besnijdenis niet vervangen, maar kwam er bij. De Doop was aan de Besnijdenis toegevoegd. En hierin nu lag van meet af dit opmerkelijke, dat hierdoor voor 't eerst ook de vrouw in officieel verband met den Eeredienst trad. Van Besnijdenis kon bij de vrouw geen sprake wezen. Vandaar dat er op heilig terrein niet met de vrouw kon gerekend worden. Thans echter, met de invoering van den Proselyten-doop, kwam hierin een veelbeteekenende wijziging. Den Doop kan de vrouw, en zelfs het jonge meisje, evengoed op zich zien toepassen als de man. Bij den man volgde het doopen dan op de Besnijdenis, maar voor de vrouw bleef de Doop op zich zelf staan, en erlangde daardoor voor de vrouw een veel ernstiger beteekenis. Ook de vrouw, ook het meisje werden nu toch in het heilige ceremonieel opgenomen. En zij 't al anders dan de man, zoo telde van nu af toch ook de vrouw voor den Eeredienst mede. Gevolg hiervan was, dat alsnu de Doop, dien man en vrouw zocht, steeds meer algemeen beduidenis verkreeg. De Besnijdenis gold voor den man alleen, de Doop voor man en vrouw beide, en wat even beslist er aan mag worden toegevoegd, de vrouw verkreeg er verhoogde beteekenis door. Gelijk uit heel de Israelietische wetgeving blijkt, stond de vrouw in tal van opzichten bij den man achter. Voor wat de Proselyten betreft, trad hierbij nu een veel beteekenende wijziging in. De vrouw onder de Proselyten gold als een hooger staande persoonlijkheid. En daar nu ook onder de afgodische diensten de vrouw zoo vaak teruggezet was geweest, kon 't niet anders of de Proselytische vrouw nam van zelf een veel meer haar toesprekende positie in. Zij telde mede. Tot op zekere hoogte gold ze voor gelijk

waardig in het heilige met den man. Aan de bekeerde afgodische vrouw viel ten deel, wat de Israelietische vrouw derven moest. Dit heeft er dan ook toe geleid, dat vooral vele vrouwen van hooger en aanlig en van sociaal meer beteekenende positie zich aandienden, om onder de Proselyten te worden opgenomen. Er staat dan ook in Hand. XVII: 4 zoo uitdrukkelijk bij, dat ook van 'de voornaamste vrouwen niet weinigen' zich tot den God van Israel bekeerden. Deze eigenaardige omstandigheid heeft ook in de martelaarsdagen, die straks komende waren, zeer beduidende beteekenis gehad. Juist het martelaarschap verhoogde toen nog op zeer bijzondere wijze de beteekenis van de hoogstaande vrouw, die bleek niet voor den dood terug te deynen, maar zich van heeler harte voor de eere van haar Heiland in den dood gaf. Zonder overdrijving mag dan ook gezegd, dat de Doop van de tot Israel God bekeerde vrouw en op geheel het kerkelijk leven en in het bijzonder ook op de positie van de vrouw in het maatschappelijk leven van zeer verrekenden invloed is geweest. Reeds de Apostelen hadden hier een open oog voor. En vandaar het zoo veelzeggend getuigenis dat we uit Hand. XVII konden inlassen.

Hierbij mag evenmin uit het oog worden verloren, dat er een aanmerkelijk verschil ten deze intrad, al naar gelang men rekende met de bekeerde afgodische vrouwen, die in Palestina huisden, dan wel met de bekeerde vrouwen in de Verstrooiing, met name in Klein-Azië, in Griekenland en in Rome. In Palestina ging de meest overwegende invloed nog altoos van de Priesters en Schriftgeleerden uit. Niet zelden waren de bekeerde Heidenen in deze streken dan ook personen, bij wie van oprechte bekeering tot den God Israels nauwelijks sprake was. Jezus zelf betuigde dat de Pharizeën deze bekeeringen vaak 'kinderen der hel', maakten, erger dan ze zelfden waren. Geheel anders daarentegen stond 't in de Diaspora of Verstrooiing. In Klein-Azië, Macedonië, Griekenland en Rome, woonden mannen en vrouwen van Heidensch origine, die zich in hun afgoderijen niet meer thuis gevoelden, in vrij groote groepen tot den Messias waren overgegaan. In de Synagogen van deze oorden was men toeschietelijk voor de nieuwe aankomelingen, dan in Palestina. Men kwam er de Heidenen, die iets hoogers zochten, tegemoet. Men begreep hun zielsbehoefte en ging er op in. Er was dan ook geen sprake van, dat er slechts enkele personen over zouden gegaan zijn; de schare die overging, groeide steeds aan. En hierop nu had de invoering van den Doop bij de Proselyten ongemerkt invloed. Ongemerkt toch traden in deze overkomende kringen de bekeerde vrouwen steeds meer op den voorgrond, en daar vooral de sociaal en intellectueel hooger staande vrouwen zich hiervoor vinden lieten, was het niet gezocht, maar vaak heel natuurlijk gevolg, dat juist in de hooger kringen zich het Israelitische en straks het Christendom ingang wist te verschaffen. In Palestina bespeurde men hiervan weinig, maar in de Diaspora deed zich schier overal het verschijnsel voor, dat het de hooger geplaatste vrouwen waren, die den zedelijke en geestelijke stand van zaken, conform Gods Woord, wisten te leiden. Van de vrouwen ging allengs, voor 't minst in deze streken, meer beduidende invloed uit dan van de mannen, en dit bracht als vanzelf te wege, dat de Israelietische opvatting, zelfs bij het mannelijk personeel, allengs zekere wijziging onderging.

Reeds vóór Christus geboorte had zich in de Diaspora zekere Hellenistische neiging vertoond. Hellenisme beduidt de gezindheid die onder de Grieken heerschte, en nu was het de zoo hoogstaande Griekse beschaving, die met name in de Diaspora ook op de Joden van steeds verder reikenden invloed was geworden. Al kan men niet zeggen, dat de Joden in de Diaspora hun geloof verzaakten, toch werden ze in hun opvattingen en voorstellingen allengs minder conservatief, minder streng Joodsch, minder Mozaïsch, om 't duidelijker uit te drukken. Men gevoelde hoe er zeer veel aanrakingspunten tusschen de proselytische en de Griekse cultuur waren aan te wijzen, die 't van de Mozaïsche stroefheid vaak in aantrekkelijkheid wonnen. Daaraan gaf men dan toe, zette zich zelf steeds meer in dat Hellenisme thuis, en won er door aan invloed. Paulus was ook in deze kringen te Tarsus thuis geweest, maar had er zich niet door laten medeslepen. Vandaar dat hij te Jerusalem op het Sanhedrin zo met open armen ontvangen werd, maar toch nam dit niet weg, dat ook Paulus in dezen Hellenistischen kring van denkbeelden zeer

thuis was, en in zijn brieven gedurig doet blijken, hoe zijn kennis van het Hellenisme hem in staat stelde, om in Europa invloedrijk op te treden. Steeds moet er daarom op gelet, hoe er in deze bekeerde kringen van gewezen afgodendienaren op tweeërlei zeer onderscheidene soort van bekeerden te letten is. Men vond deze bekeerlingen in Jerusalem en Palestina enerzijds, maar ook anderzijds in Rome, Athene en Klein-Azië, en al moet nu erkend, dat in beide streken een gelijk resultaat kon verkregen worden, toch bleek het steeds meer een feit, dat het wezenlijk resultaat sterk uiteenliep. Met Palestina als achtergrond was het resultaat veelal beperkt in omvang, meer oppervlakkig dan diep op de zaak ingaande, en juist hierdoor vaak zelfs tot giftige elementen leidend, terwijl omgekeerd in de Diaspora het resultaat veelal een bezielde karakter vertoonde, steeds rijker aan invloed bleek, en den grondslag legde voor de Christelijke Kerk, in haar straks opkomende gedaante. Zulks echter niet zonder de schaduwzijde, dat het Hellenisme den Schriftuurlijken geest verzwakte. Een gevaar waartegen met name de Apostel Paulus met zoo gelukkig resultaat is opgekomen, maar dat toch metterdaad aanwezig was en tot veel afdoeling in ketterische gevoelens geleid heeft.

Geheel los en onderscheiden van deze Proselytarische actie is wat in Johannes den Dooper de aandacht trekt. Wie in Johannes den Dooper een jeveraar van Proselytarische orde ziet, onderschat niet alleen de beteekenis van zijn optreden, maar mist hem geheel. Zoo beslist als 't slechts kon heeft de Christus het zelf met het oog op den Doop uitgesproken, dat geen profet of Godgezant vóór den Dooper ook is opgestaan, die met hem gelijk zou zijn te stellen. Het optreden en de verschijning van Johannes den Dooper was geheel enig. Er is dan ook geen sprake van, dat de Dooper zich zou hebben aangedien als een volgeling van de Proselytische school. Hij stond er veel meer geheel buiten, heeft er niets aan ontleend, er zich nimmer op beroepen, en zich nimmer voorgedaan als uit dien kring voortgekomen. Wat ons in het Evangelisch verhaal omtrent Zacharias en Elisabeth, als de ouders van Johannes, bericht wordt, draagt dan ook aanstonds een geheel ander karakter. Zijn geboorte was onder geheel bijzondere gegevens aangekondigd. Tusschen het Kindeke Jezus en het kindeke Johannes wordt reeds vóór de geboorte een sterksprekend verband gelegd. Elisabeth was in haar jaren reeds over de periode van vermoedelijk kramen heen. Aan geen kinderen dacht ze meer. Ook Zacharias sloeg de verwachting er van zich af, en werd met stomheid geslagen. Kortom, in al wat aan de geboorte van Johannes voorafging, spreekt iets geheel abnormaals, dat in geen enkel opzicht met het Pharizeesche leerwezen in verband stond. Met geen woord wordt ons gemeld dat Johannes de Dooper de scholen der Pharizeën zou bezocht hebben, en op die scholen zijn inzicht in het heilige zou hebben ontvangen. Het blijft alles bij Johannes, van den aanvang tot den einde toe, een geheel exceptioneel karakter dragen, en hoe angstig en ontzettend ook zijn bitter nimmer moge geweest zijn, toen Herodias zijn afgeslagen hoofd op een schotel tot haar moeder droeg, toch is en blijft zijn gehele verschijning onder Israel in den hoogsten zin eerbiedwekkend, van het leven der scholen geheel afgescheiden, en van geheel enig karakter in alles eeniglijk op den Christus gericht.

Elke poging, om den Doop van Johannes met den Proselyten-doop in rechtstreeksch verband te zetten, is dan ook steeds mislukt. De Doop, waarmede Johannes achte te moeten optreden, stond geheel op zichzelf, is door hem zelf alzo in gebruik genomen, en vond later zijn aansluiting aan den Doop der Apostelen, die toebediend werd in den naam van God Drieëinig. Al zag Johannes zelf helder in, dat zijn Doop nog niet de eigenlijke Doop was, die komen zou, en dat eerst de Messias den rijken en vollen Doop van zich zou kunnen doen uitgaan, hij heeft toch nimmer gearzeld om aan zijn eigen Doop een geheel enig en hoog karakter toe te kennen. Voor het doopen van den Christus zelf deinsde hij terug, en gevoelde meer behoefte om van Jezus gedoopt te worden, dan dat Jezus den Doop van hem zou ontvangen. Alleen op Jezus' stellig woord ging hij tot het Doopen van den Heiland over. Maar in niets werd hierdoor gedeerd aan het hooge en Goddelijk karakter dat aan zijn eigen Doop moest worden toegekend. De last en order om te doopen had hij niet van de meesters der Proselyten ontvangen.

Wat hij persoonlijk deed, deed hij op rechtstreeksch Goddelijk lastgeving. Vandaar dat zijn Doop geheel op zich zelf stond en alleen uit zijn verband met den straks in te stellen Christelijken Doop kan verklaard worden. Volgt men met eenige nauwkeurigheid het gesprokene, waarmede Johannes zijn bediening van den Heiligen Doop pleegde in te leiden, dan ontbreekt elk afdoend beroep op de zending der drie Patriarchen. God kon zelfs uit deze steenen, zoo betuigde hij, Abraham kinderen verwekken. Bijklaar voelde hij dan ook den drang, om zijn optreden van het Joodsche element in enger zin los te maken. De krijgsknecht die hem in de woestijn bezocht, is een der manschappen van het Romeinsche leger. Soms zelfs ontvangt men den indruk, alsof Johannes allen saamhang tusschen zijn optreden en de traditie der Joodsche religie afsnijdt, en aan een geheel nieuwe religie ingang poogt te verschaffen. Hij trad op als Godsgetuige. Niet als profet in de oude beteekenis van dit woord. Hij bracht slechts ééne Profetie, die omtrent het straks optreden van den Messias, en in die ééne profetie ging hij zelfs geheel op. Vandaar dat Jezus zelf hem dan ook het getuigenis gaf, dat er onder alle Godsmannen van het Oude-Testament niemand is opgetreden, die boven hem uitmuntte, of met hem ook maar op één lijn ware te stellen. De Dooper was een geheel eenige verschijning, gelijk er geen tweede in de H. Schrift voor ons treedt. Dit geheel enig karakter heeft de Christus hem dan ook uitdrukkelijk toegekend. Niemand, zoo getuigde de Heiland, was onder de Godsmannen van welker grooter dan Johannes, en slechts dit ééne ontrak hem nog, dat hij het Koninkrijk der genade wel voorzag en aankondigde, doch dat hij zelf er nog voor stond, en er hier op aarde niet in kon gaan. Zijn voortzegging omtrent hetgeen in den Christus komen zou, was dan ook overweldigend: 'Ik doop u wel met water tot bekeering, maar die na mij komt, is sterker dan ik, wiens schoenen ik niet waardig ben hem na te dragen. Die zal u met den Heiligen Geest en met vuur doopen'. En dan gaat hij voort: 'Wiens wan in zijn hand is, en hij zal zijn dorschvloed doorzuiveren, en zijn koren in zijn schuren saambrengen, en zal het kaf met onuitblusselijk vuur verbranden.'

Volgt thans de derde gestalte waarin zich de Doopsvraag aan ons opdringt, dan gaan we veeligst met vooraf een zijdelingsche bedenking weg te nemen, die zich hier voordoeft. Met het derde of laatste vraagstuk waaraan we thans in zake den H. Doop toe zijn, nadere we de voleinding van den Doop in zijn bediening onder de werking van den Heiligen Geest. Deze inwerking had niet plaats in den Proselyten-doop, noch ook in den Doop van Johannes, den zoon van Zacharia, maar maakt bij den Christelijken Doop des Nieuwen Testaments juist het kenmerkende en onderscheidende van zijn geaardheid uit. Niemand heeft hierop helderder nadruk gelegd, dan de Dooper van de Jordaan. Ook de Apostel Paulus stond voor ditzelfde vraagstuk toen hij de eerste maal te Efeze kwam, en daar twaalf mannen vond, die betuigden in den Christus te gelooven, maar die niet gedoopt waren in den Heiligen Geest. In Hand. XIX: 2 lezen we desdaangaande, dat deze twaalf mannen betuigden niet eenmaal gehoord te hebben, of er een Heilige Geest, die alzo inwerken kon, was. De Apostel vroeg hen daarop: 'Waarom zijt gij dan gedoopt?'. En hierop luide hun antwoord: 'In den doop van Johannes'. En hierop sprak de apostel het nu op zeer interessante wijze voor hen uit: 'Johannes heeft wel gedoopt den doop der bekeering, zeggende tot het volk, dat zij gelooven zouden in dengene, die na hem kwam, dat is in Christus Jezus', en die hem hoorden werden gedoopt in den naam des Heeren Jezus; en — zoo volgt er dan — als Paulus hun de handen op had gelegd, 'kwam de Heilige Geest op hen, en zij spraken met vreemde talen en profeteerden.' Duidelijk komt hier alzo uit, dat de Christelijke Doop zonder 't verband met den Heiligen Geest zelfs niet denkbaar is. Hiermede nu scheen het bericht in strijd te komen, dat ons in Johannes III: 22 is voorgelegd, en ons meldt: 'Na dezen kwam Jezus, en zijne discipelen, in het land van Judea en onderhield zich aldaar met hen, en doopte, terwijl nog beslist in Joh. IV: 1 gemeld wordt: 'Als dan de Heere verstond dat de Pharizeën gehoord hadden, dat Jezus meer discipelen maakte en doopte dan Johannes.' In beide teksten wordt alzo op stellige wijze gemeld, dat Jezus zelf reeds bij zijn eerste optreden aan enkele personen den Doop heeft toebe-

diend. Dit nu heeft men vrij algemeen zoo uitgelegd, dat niet Jezus zelf deze Doopsbediening verrichtte, maar dat hij den Doop bediende liet door zijn discipelen. Ook onze Statenoverzetters geven gelijke uitlegging, en men kan veilig zeggen, dat van oudsher de meeste uitleggers zich hierbij hebben nedergelegd. Toch kan kwalijk ontkend, dat Johannes, indien hij 't alzo bedoelde, zich op eenigszins gewrongen wijze uittelt. Er staat toch zoo duidelijk als 't slechts kan, 'dat Jezus hier meer discipelen maakte dan Johannes.' Gereeder zou daarom de uitlegging zijn, indien men aannam, dat Jezus hier wel zelf als Dooper optrad, doch dat de hier door hem bediende Doop nog niet de Doop onder de inwerking van den Heiligen Geest is geweest, maar een Doop geheel gelijk aan Johannes' Doop. Op allerlei manier heeft Jezus zich bij zijn eerste optreden gevoegd naar de vatbaarheid die hij bij zijn hoorders onderstellen mocht. Van een toebediening van den Doop gelijk later, onder de intreding hierbij van den Heiligen Geest, kon alzo nog geen sprake zijn. Doch welke van deze twee opvattingen men ook zij toegedaan, of dat niet Jezus zelf doopte, doch dat hij doopen liet door zijn discipelen, ofwel, dat Jezus zelf doopte maar met een Doop als die van Johannes, het feit blijft, dat hier in geen geval sprake kan zijn van een Doop, gelijk ze later onder de heerschappij van den Heiligen Geest, eerst door de Apostelen, en straks door de Christelijke Kerk, is toebediend. Zie toch. Het staat er zoo overduidelijk, dat Jezus 'meer discipelen maakte en doopte dan Johannes,' en het stond er reeds evenzoo in het voorafgaande Kapittel. Wat beweeggrond kan nu bij Johannes ondersteld worden, dat hij zich zoo stellig en zoo scherp uitsprak, indien hij het metterdaad vlak andersom bedoeld had?

Er dient hier nog iets aan toegevoegd, en wel in de eerste plaats, dat hetgeen in Joh. III en IV bericht wordt, in het eerste begin van Jezus openlijk optreden voorviel, zoodat de discipelen nog in de eerste fase van hun opleiding voor het Apostolaat verkeerden. Ze verkeerden dientengevolge nog in een gansch andere positie, dan toen ze, blijkens Matth. X, voor de zending onder Israel macht en last ontvingen. Dit nu doet de vraag van zelf opkomen, welk recht in die eerste dagen na hun roeping aan de twaalfen kon worden toegekend, om met een gezag, als aan den Dooper verleend was, in Israel op te treden. De macht en bevoegdheid om den aanvankelijk formeelen Doop te bedienden, was oorspronkelijk aan niemand anders dan aan Johannes persoonlijk verleend. Hij was het die tijdens zijn omzwerven in de woestijn van Judea, bij de Jordaan den Doop der bekeering bediende. Dit nu was bij Johannes het gevolg van de geheel bijzondere zending, die hem was opgedragen, en Jezus, als hij over Johannes spreekt, doet zoo sterk mogelijk uitkomen dat deze Doopsbevoegdheid alleen aan Johannes was toebedeeld. Dat nu Jezus uiteraard hiertoe gelijke bevoegdheid bezat, spreekt van zelf, doch er volgt in het minst niet uit, dat de discipelen toen reeds met Apostolische bevoegdheid in de Doopsbediening konden optreden. Zelfs was bij Johannes in zijn Evangelie in hoofdstuk één en twee nog van geen twaalf discipelen sprake geweest. Eerst in Joh. II: 11 lezen we de mededeeling, dat 'zijn discipelen in hem geloofden.' Hier was alzo het eerste begin van hun nauwere aansluiting aan Jezus, en daarom verklaart het zich zoo gereedelijk, dat niet de discipelen, maar alleen Jezus zelf in de ambtelijke roeping van den Dooper kon intreden. Men lette er toch wel op, dat Johannes de Dooper nog niet gevangen was genomen, en zijn geestelijke taak bij den Jordaan nog steeds voortzette. Er staat toch zoo uitdrukkelijk in vs. 23: dat Johannes ook nog doopte in Enon bij Salim. Hoe kan nu ondersteld, dat alvorens Johannes roeping voldeed was, de discipelen als zijn concurrenten zouden zijn opgetreden? Dit zou toch geheel in strijd zijn geweest met het geheel enig karakter van de roeping van den Dooper. Dat Jezus doen kon wat Johannes deed, sprak van zelf, doch juist daaruit kan dan ook niet anders afgeleid, dan dat Jezus hier in de plaats van Johannes trad, en alsnu deed wat deze anders krachtens zijn bijzondere roeping verrichten moest en moest. Dat er daarentegen plotseling, terwijl Johannes nog in zijn ambt stond, geheel een reeks van discipelen zou zijn opgetreden, om hem het werk, als we ons zoo uitdrukken mogen, uit de handen te nemen, is toch niet waarschijnlijk. De eenige be-